

AUTOREFERÁT DISERTAČNÍ PRÁCE

NEGATIVNÍ JAZYKOVÝ TRANSFER

U ANGLICKY MLUVÍCÍCH STUDENTŮ ČEŠTINY JAKO CIZÍHO JAZYKA

APLIKOVANÁ KONTRASTIVNÍ LINGVISTICKÁ STUDIE

NA MATERIÁLU VYBRANÝCH ČESKÝCH A ANGLICKÝCH SLOVES
S VÝZNAMEM INTERPERSONÁLNÍ KOMUNIKACE

Autor: PhDr. Jan Daněk

Chotěšovská 678/2

Praha 18 - Letňany

190 00

Školitel: Doc. PhDr. Svatava Machová, CSc.

Obor: pedagogika - didaktika českého jazyka

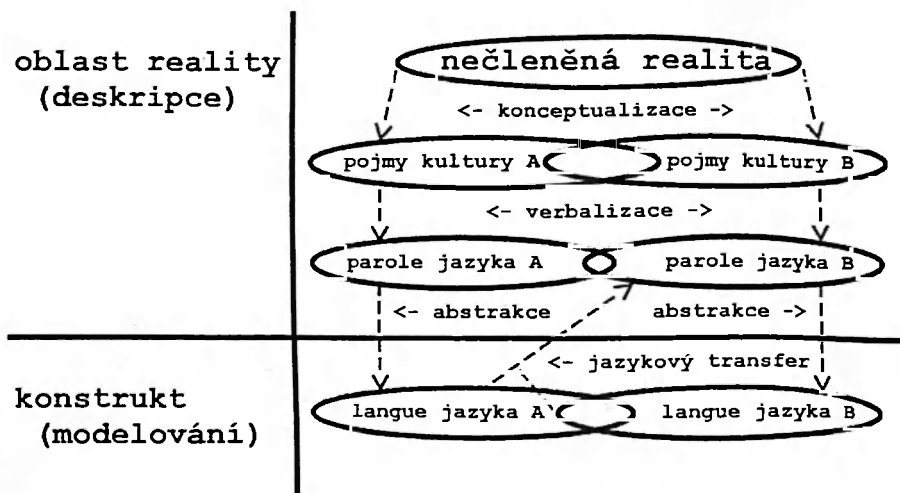
Vysoká škola: Univerzita Karlova v Praze-Pedagogická fakulta

Rok podání: 2007

I

Tato práce je aplikovanou kontrastivní lingvistickou studií. Sémanticky v ní vymezujeme skupinu českých sloves a vybíráme z nich část k dalšímu lexikálněsémantickému a syntaktickému zkoumání. Výsledky tohoto zkoumání slouží cílům lingvistickým - snažíme se ověřit, zda a do jaké míry je možné odvozovat sémantické vlastnosti sloves od jejich vlastností gramatických, zejména syntaktických. V porovnání s lingvistickou analýzou čtyř anglických sloves, která patří do téže sémantické skupiny, následně vzniká lingvodidaktická aplikace, která je zároveň motivací a hlavním cílovým produktem celé práce - ověřujeme zde hypotézu, že rozdíly v konceptualizaci mimojazykové reality u rodilých mluvčích češtiny a angličtiny, které se manifestují v rozdílné sémantice a rozdílných syntaktických vlastnostech českých a anglických lexémů, způsobují v případě, že nerodilí mluvčí češtiny jako cizího jazyka jsou zároveň mluvčími angličtiny, negativní jazykový transfer, konkrétně chybné přenášení sémantických kvalit a syntaktických vlastností anglických lexémů na lexémy české.

Co se týče vztahu aplikovaných kontrastivních studií k lingvistickým paradigmatům a teoriím, shodují se mnozí lingvisté na jejich značné nezávislosti. V této práci vycházíme z pozic kognitivní lingvistiky, která akcentuje pojetí přirozeného jazyka jako specifického obrazu světa, v němž nutný mezičlánek mezi jazykovou formou a příslušnou částí mimojazykové reality tvoří pojem coby forma myšlení. Činíme tak především proto, že tento model dobře umožňuje zachytit vzájemné vazby dvou jazyků při osvojování jednoho z nich na základě druhého:

II

Didaktika češtiny jako cizího jazyka je oborem, který v posledních letech zaznamenává výrazný rozvoj. Tento rozvoj souvisí se vzrůstajícím zájmem o studium češtiny ze strany cizinců a je zároveň nutnou reakcí na změny v motivacích a předpokladech, které tito zájemci pro své studium mají. Tématy, která se v poslední době nejčastěji objevují v české odborné literatuře o problematice výuky českého jazyka jako jazyka cizího (dále jen ČCJ), jsou kromě příspěvků k metodice výuky konkrétních jazykových jevů zejména:

- a) rozvíjení komunikačních kompetencí studentů ČCJ a čeština v jazykových dokumentech Rady Evropy, především zpracování ČCJ pro jednotlivé úrovně Společného evropského referenčního rámce pro jazyky;
- b) problematika češtiny jako cizího jazyka z hlediska národnosti studentů a konkrétní zkušenosti s výukou cizinců různých národností (s přihlédnutím k jazykovým a sociokulturním aspektům výuky);
- c) multietnická komunikace v českém školním prostředí a problematika češtiny jako jazyka druhého;

Všechny výše uvedené okruhy témat spojují jazykovou výuku se sociálním a kulturním kontextem, v němž se uskutečňuje. Tento kontext totiž představuje zásadní faktor ovlivňující úspěšnost studenta v procesu osvojování jazyka i v následném užívání osvojených jazykových struktur (ale také např. komunikačních strategií) v reálné komunikační praxi.

Snaha přiblížit jazykovou výuku potřebám studentů a zakládat ji na jejich aktuálních komunikačních kompetencích, tedy mimo jiné snaha cíleně využít jazykových kompetencí, které studenti získali životní zkušeností či předchozím studiem jiných jazyků, je také jedním z hlavních východisek této práce. Zastáváme však názor, že součástí výuky založené na přenosu komunikačních, potažmo jazykových kompetencí mezi jazyky musí nutně být také vytěnění oblastí, které se při tomto přenosu jeví jako problematické, tedy oblastí, v nichž dochází k negativnímu jazykovému transferu.

Na problém jazykové a kulturní interference upozorňuje také Společný evropský referenční rámec pro jazyky (dále jen SERR). Tento dokument, jehož ambicí je stát se obecným základem evropských jazykových sylabů, učebnic a zkoušek, na jedné straně doporučuje při jazykové výuce s mateřským jazykem pracovat (např. překládat ukázkové věty z mateřského do cizího jazyka při výkladu a cvičení gramatiky nebo překládat mluvené i psané texty z cizího do mateřského jazyka při cvičeních zaměřených na čtení či poslech s porozuměním), na straně druhé upozorňuje na problémy, které jsou s touto strategií spojeny, zvláště na případy, kdy „jsou určité koncepční oblasti jinak uspořádány v MJ (mateřském jazyce, pozn. aut.) a CJ (cizím jazyce, pozn. aut.), což se velmi často stává, takže si významy slov odpovídají jen částečně nebo nepřesně.“ (SERR, s. 135)

Tyto potenciální obtíže je potom nutné mít při tvorbě sylabů, učebnic či zkoušek na paměti, neboť mohou značně ovlivnit úspěšnost jejich užití v praxi. Text SERR v této souvislosti doslova uvádí: „Pro hodnocení obtížnosti učební látky a z toho plynoucí efektivity jejího uspořádání jsou nesmírně důležité kontrastivní faktory.“ (tamtéž, s. 154) Doporučuje se tedy uživatelům SERR uvést funkci kontrastivní gramatiky v jazykovém vyučování a učení a zvážit, do jaké míry se má u studentů pěstovat povědomí o gramatice mateřského jazyka, cizího jazyka a jejich vzájemných vztahů (tamtéž).

III

Cílem studentů cizího jazyka je primárně získání takových kompetencí, které jim umožní obstát v jazykové komunikaci, která se právě v tomto (pro ně cizím) jazyce odehrává, ať už se jedná o komunikaci mluvenou, či psanou. SERR rozděluje studenty podle stupně jejich dovedností do šesti úrovní (označených A1, A2, B1, B2, C1, C2). Tyto úrovně jsou definovány popisem komunikativních cílů, jichž by měli nerodilí mluvčí být schopni úspěšně dosahovat. Tyto komunikační cíle mohou být specifikovány pomocí výčtu souvisejících jazykových a nociónálních funkcí, doplněných o jazykové prostředky užívané k jejich realizaci. Pro ČCJ byly dosud takto detailně zpracovány první čtyři úrovně (A1, A2, B1, B2).

Mezi jazykovými prostředky, které tato zpracování uvádějí jako klíčové pro získání komunikační kompetence odpovídající jednotlivým úrovním, najdeme četné příklady sloves s významem interpersonální komunikace (*říkat, mluvit, volat, děkovat, prosit, telefonovat, zvát, vysvětlit, přeložit* a mnohá další) a právě tato slovesa jsme zvolili jako jazykový materiál pro ověření hypotéz této práce. Již klasické gramatiky vymezují skupinu takových sloves a zmiňují se o nich především kvůli jejich specifickým syntaktickým vlastnostem. Tradičně se tato slovesa označují jako verba dicendi. V této práci tyto lexémy souhrnně označujeme jako slovesa interpersonální komunikace. Tradiční označení nahrazujeme označením vlastním především proto, abychom při rozhodování o zařazení či nezařazení určitého slovesa předešli nejjasnostem plynoucím z různé šíře vymezení verb dicendi v různých lingvistických pracích.

Za nejzávažnější přitom považujeme následující rysy významové struktury sloves interpersonální komunikace:

- a) Jedná se o slovesa s významem akční povahy, a to jak o události, tak o procesy.
- b) Děj, který tato slovesa označují, spočívá v podílu na realizaci komunikačního aktu.
- c) Prostředkem realizace tohoto komunikačního aktu (jeho kódem) může, ale nemusí být artikulovaná řeč.
- d) Levointenční participant plní v tomto komunikačním aktu roli adresanta či adresáta (popř. obou).
- e) Adresant i adresát jsou lidé.
- f) V případě, že pozice levointenčního participantu je obsazena adresantem, spočívá děj, který tato slovesa označují, ve vytváření (popř. také vysílání) projevu a slovesný význam spočívá v realizaci lokučního či ilokučního aktu.
- g) V případě, že pozice levointenčního participantu je obsazena adresátem, spočívá děj, který tato slovesa označují, v přijímání či zpracování projevu a slovesný význam spočívá v realizaci perlokučního aktu.
- h) V případě, že levointenčními participanty jsou osoby, které plní zároveň (střídavě) roli adresanta i adresáta, spočívá děj, který tato slovesa označují, ve střídavém vytváření (popř. vysílání) a přijímání (popř. zpracování) projevu. Slovesný význam může v tomto případě spočívat jak v realizaci aktu lokučního či ilokučního, tak v realizaci aktu perlokučního.

IV

Pro zmapování oblasti českých sloves interpersonální komunikace jsme využili Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (rozsah slovní zásoby, vymezení významů sloves) a Český národní korpus (frekvence sloves v současné češtině). Postupně jsme dospěli k názoru, že pro vnitřní členění českých sloves interpersonální komunikace je účelné:

- a) popsat roli agentního participantu slovesného významu,
- b) sledovat přítomnost sémantických rysů, které specifikují ostatní činitele komunikačního aktu, který příslušné sloveso popisuje.

Proto jsme u významů, které jsme mezi česká slovesa interpersonální komunikace zařadili, dále zhodnotili, zda jsou součástí jejich struktury také následující sémantické rysy:

- a) Podle role, kterou plní v komunikačním aktu agentní participant slovesa, jsme vyčlenili skupinu sloves se sémantickým rysem produkce komunikátu (tento rys jsme označili písmenem X), sémantickým rysem recepce komunikátu (tento rys jsme označili písmenem Y) a dále skupinu sloves s významem komunikační interakce, tedy sloves, v jejichž významové struktuře najdeme jak rys X, tak rys Y. Z hlediska role agentního participantu odpovídá přítomnost rysu X ve významu slovesa situaci, kdy agentní participant vystupuje v roli adresanta (např. *vyjádřit se*), přítomnost rysu Y situaci, kdy tento participant vystupuje v roli adresáta (např. *vypoaslechnout*), a

přítomnost obou rysů umožňuje, aby agens vystupoval současně/střídavě v obou rolích (např. *besedovat*).

- b) Součástí významu sloves interpersonální komunikace je často také bližší charakteristika projevu. Tato charakteristika se může týkat jednak formy projevu (např. *huhňat, veršovat*), jednak jeho obsahu (např. *lhát, plácát*) či rozsahu (např. *čeknout, namluvit se*) a jednak komunikační funkce projevem realizované (např. *nabídnout, varovat*). Všechny tyto velmi různorodé charakteristiky, které jsou s projevem jako činitelem komunikačního aktu spojené, jsme se rozhodli označovat sémantickým rysem Z.
- c) Méně často je ve slovesném významu specifikován jazykový kontext komunikačního aktu. Dochází k tomu zvláště tehdy, pokud sloveso označuje komunikační akt vztahující se k jinému, již dříve vzniklému komunikátu (např. *citovat, odpovědět*). Najdeme však také případy, kdy sloveso vyjadřuje produkci jedné z více částí komplexního komunikátu (např. *adresovat, doložit*) nebo vyjadřuje převod psaného komunikátu na komunikát mluvený (a obráceně) (např. *přečíst, resp. zaprotokolovat*). Charakteristiku jazykového kontextu ve významové struktuře sloves jsme se rozhodli označovat jako sémantický rys A.
- d) Jako sémantický rys B jsme označili informaci o povaze kódu, v němž se uskutečňuje komunikační akt, jehož realizace je základem slovesného významu. Jedná se o informaci o tom, jestli se příslušný komunikační akt realizuje primárně za použití jazykového kódu (např. *mluvit*), popřípadě zda je součástí slovesného významu specifikace použitého neverbálního komunikačního prostředku (např. *zamávat*).
- e) Jako rys C jsme u verbálních komunikačních aktů souhrnně označili specifikaci komunikačního kanálu (tedy informaci, zda je využita mluvená, či psaná podoba jazyka) (např. *hovořit, resp. psát*) a nepřímého kontaktu komunikantů (tedy informaci o zprostředkujícím médiu, např. *telefonovat*).

Celkem jsme takto vymezili třicet tříd sloves odpovídajících možným kombinacím výše uvedených sémantických rysů. Zjistili jsme však velké rozdíly v počtu slovesných lexémů, které se svým významem do jednotlivých tříd zařazují. Vzhledem k tomu, že cílovým produktem práce je predikce a ověření negativního jazykového transferu, měla by v centru našeho zájmu ležet aktivní slovní zásoba. Jestliže tedy SSC, odkud jsme slovesa vybírali, přibližně odpovídá rozsahu pasivní slovní zásoby středoškolsky vzdělaného rodilého mluvčího češtiny (Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. 2002, heslo *lexikon*, s. 244), přičemž tato slovní zásoba je zhruba šestinásobkem aktivní slovní zásoby takového jedince (tamtéž), považujeme za účelné soustředit se nadále pouze na šestinásobek nejfrekventovanějších sloves. V oblasti českých sloves interpersonální komunikace takovému výběru přibližně odpovídají slovesa, jejichž vidové a slovtvorné varianty (existují-li) mají v součtu více než 2000 výskytů v ČNK.

Takové lexémy se však ve větší míře nevyskytují ve všech třiceti třídách českých sloves interpersonální komunikace. Za klíčové pro zpracování k didaktickým účelům považujeme především následujících devět tříd, které obsahují více než deset slovesných lexémů s frekvencí vyšší než 2000 výskytů v ČNK:

- a) slovesa vyjadřující produkci specifického komunikátu, tedy slovesa s kombinací sémantických rysů XZ, např.: *přivítat, ukázat*;
- b) slovesa vyjadřující produkci specifického kontextově zakotveného komunikátu, tedy slovesa s kombinací sémantických rysů XZA, např.: *odmítnout, dovolit*;
- c) slovesa vyjadřující produkci specifického kontextově zakotveného komunikátu s charakteristikou komunikačního kódu, tedy slovesa s kombinací sémantických rysů XZAB, např.: *citovat, uvést*;

- d) slovesa vyjadřující produkci specifického kontextově zakotveného komunikátu s charakteristikou komunikačního kódu a kontaktu komunikantů, tedy slovesa s kombinací sémantických rysů XZABC, např.: *poděpsat, přemluvit*;
- e) slovesa vyjadřující produkci kontextově zakotveného komunikátu s charakteristikou komunikačního kódu a kontaktu komunikantů, tedy slovesa s kombinací sémantických rysů XABC, např.: *dodat, přečíst*;
- f) slovesa vyjadřující produkci komunikátu s charakteristikou komunikačního kódu, tedy slovesa s kombinací sémantických rysů XB, např.: *konstatovat, podotknout*;
- g) slovesa vyjadřující produkci komunikátu s charakteristikou komunikačního kódu a kontaktu komunikantů, tedy slovesa s kombinací sémantických rysů XBC, např.: *mluvit, říci*;
- h) slovesa vyjadřující produkci specifického komunikátu s charakteristikou komunikačního kódu, tedy slovesa s kombinací sémantických rysů XZB, např.: *oznámit, poděkovat*;
- i) slovesa vyjadřující produkci specifického komunikátu s charakteristikou komunikačního kódu a kontaktu komunikantů, tedy slovesa s kombinací sémantických rysů XZBC, např.: *stěžovat si, řvát*;

V

Pro detailní sémantickou analýzu jsme z výše uvedených tříd vybrali deset českých slovesných lexémů, totiž *řici (si)*, *říkat (si)*, *říkávat (si)*, *mluvit*, *hovořit*, *povědět*, *povídat (si)*, *oznámit*, *informovat (se)* a *konstatovat*. Kromě frekvence a možnosti ověření dílčí hypotézy lingvistické části práce byla kritériem výběru především využitelnost výsledků analýz pro kontrastivní zpracování v následujících, aplikačních částech práce. Porovnáním sémantických a syntaktických vlastností výše uvedených deseti slovesných lexémů, zjištěných na základě analýzy 300 korpusových konkordancí z ČNK pro každý z nich, jsme dospěli k následujícím zjištěním o tom, jaký obraz mezilidského komunikování vybraná slovesa vytvářejí:

- a) Sloveso *řici (si)* vytváří obraz jazykového jednání, v němž sledujeme adresanta, který vytváří projev, na němž si uvědomuje jak jeho obsahovou, tak jeho formální stránku. Důležitý je však také samotný adresant, a to z hlediska autorství projevu – znalost jeho totožnosti je důležitá pro správnou interpretaci. Kontext, na který projev navazuje, a adresát, kterému je určen, stojí obvykle mimo centrum našeho zájmu.
- b) Sloveso *říkat (si)* vytváří obraz jazykového jednání, v němž obsahová stránka projevu jasně převažuje nad stránkou formální. Dalo by se dokonce říci, že celému obrazu dominuje. Kontext, na který projev navazuje, a adresát, kterému je určen, totiž stojí obvykle mimo naše zorné pole a také osoba adresanta nemá v celku obrazu tak důležité místo.
- c) Sloveso *říkávat (si)* vytváří obraz jazykového jednání, ve kterém sledujeme adresanta, který opakovaně vytváří projev, jehož obsahová a formální stránka s odstupem času splývají. Osoba adresanta je klíčovou spojnicí jednotlivých opakování projevu, neboť kontext, na který projev navazuje, a adresát, kterému je určen, se v průběhu času obvykle proměňují.
- d) Sloveso *mluvit* vytváří obraz jazykového jednání, ve kterém adresant vytváří projev jako příspěvek do vyššího komunikačního celku, do kterého se řadí svým tématem. My si kromě tématu můžeme všimnout kvality obsahu tohoto příspěvku, nebo se soustředit na jazykový kód celku. Nejčastěji však pomíne obojí, protože adresantův projev není ani závažný, ani neobvyklý.

- e) Sloveso *hovořit* vytváří obraz jazykového jednání, ve kterém adresant vytváří projev jako příspěvek do vyššího komunikačního celku, do kterého se řadí svým tématem. My si však často všímáme i dalších jeho kvalit, především jeho formy. Téma adresantova projevu a jeho adresát nejsou náhodně vybráni a komunikační akt zobrazený slovesem *hovořit* vnímáme jako závažný.
- f) Sloveso *povědět* vytváří obraz jazykového jednání, ve kterém vybíráme ty aspekty adresantova projevu, které se jeví jako obzvláště relevantní vzhledem k adresátovi nebo kontextu.
- g) Sloveso *povídat (si)* vytváří obraz jazykového jednání, v němž jako bychom adresantovu činnost sledovali okem kamery a mohli se sami rozhodnout, jak ji budeme interpretovat.
- h) Sloveso *konstatovat* vytváří obraz jazykového jednání, ve kterém se při popisu adresantovy činnosti plně soustředíme na projev, který adresant vytváří.
- i) Slovesa *oznámit a informovat (se)* vytvářejí obrazy jazykového jednání, do nichž vedle projevu vstupuje také adresát. Míra pozornosti, kterou adresátovi věnujeme, se potom odráží ve snížené ostroti při zobrazování projevu.

VI

Jelikož vymezení významu a stanovování syntaktických vlastností anglických lexémů by přesáhlo rozsah i zaměření této práce, rozhodli jsme se využít analytických dat publikovaných o anglických verbech dicendi v zahraniční lingvistické literatuře. Využili jsme publikaci *The Scene of Linguistic Action and its perspectivization by Speak, Talk, Say and Tell* (Dirven, R. - Goossens, L. - Putseys, Y. - Vorlat, E. 1982). Jedná se o soubor čtyř samostatných korpusových studií, které si jako společný cíl kladou zmapovat, jak se liší perspektiva, s níž mluvčí angličtiny nahlízejí jazykovou aktivitu druhých lidí, pokud k ní odkazují slovesy *speak, talk, say a tell*, tedy jaké proměny v konceptualizaci reality tato čtyři slovesa implikují. Vycházejí přitom z některých významových rysů a syntaktických vlastností těchto sloves.

Rozdíl v perspektivizaci komunikačního aktu a užití jazykových prostředků, které jsme zjistili porovnáním výsledků výše zmíněných studií o anglických slovesech *speak, talk, say a tell* a analýz korpusových konkordancí deseti českých sloves interpersonální komunikace, nám umožnily predikovat oblasti, v nichž lze u studentů češtiny jako cizího jazyka, jejichž mateřským jazykem je angličtina nebo si právě na jejím základě češtinu osvojují, očekávat negativu jazykový transfer. Nyní uvedeme přehled těchto oblastí s výčtem konkrétních jazykových jevů, u nichž negativní jazykový transfer na základě provedené kontrastivní analýzy předpokládáme. Součástí výčtu budou také příkladové věty. Chybné konstrukce označujeme znaménkem * a konstrukce, které považujeme za sporné, označujeme znaménkem (?):

- 1) Předpokládali jsme, že při produkci výpovědi se slovesy *říci (si), říkat (si), říkávat (si), mluvit, hovořit, povědět, povídat (si), oznámit, informovat (se) a konstatovat* bude u studentů češtiny jako cizího jazyka docházet k transferu obecných syntaktických charakteristik angličtiny. Předpokládali jsme negativní transfer těchto jazykových jevů:

a) elipsa spojovacího výrazu u vět obsahových

Anglická věta	Peter used to say his job was interesting.
Český ekvivalent	Petr říkával, že jeho práce je zajímavá.
Výsledek transferu	*Petr říkával (-) jeho práce je zajímavá.

b) obligatorní vyjádření subjektu

Anglická věta	<i>When John saw her yesterday, he told her about it.</i>
Český ekvivalent	<i>Když se s ní včera John viděl, řekl jí o tom.</i>
Výsledek transferu	<i>*Když se s ní včera John viděl, on řekl jí o tom.</i>

c) časová souslednost u vět obsahových

Anglická věta	<i>Peter used to say his job was interesting.</i>
Český ekvivalent	<i>Petr říkával, že jeho práce je zajímavá.</i>
Výsledek transferu	<i>(?) Petr říkával, že jeho práce byla zajímavá.</i>

d) obligatorní vyjádření plnovýznamového slovesa po slovesech modálních

Anglická věta	<i>Judy can speak Japanese. Judy speaks Japanese.</i>
Český ekvivalent	<i>Judy umí mluvit Japonsky. Judy mluví Japonsky. Judy umí Japonsky.</i>
Výsledek transferu	<i>Judy umí mluvit Japonsky. Judy mluví Japonsky. (-)</i>

e) tendence k tvorbě analytických predikátů

Anglická věta	<i>Say hello to my sister.</i>
Český ekvivalent	<i>Pozdravuj moji sestru.</i>
Výsledek transferu	<i>*Řekni ahoj mojí sestře.</i>

f) odlišné pojetí kategorie vidu

Anglická věta	<i>I say, do it now! Say it again. What was I saying? Peter used to say his job was interesting.</i>
Český ekvivalent	<i>Říkám (ti), udělej to hned! Rekněte to znovu. Co jsem (to) říkal? Petr říkával, že jeho práce je zajímavá.</i>
Výsledek transferu	<i>*Řeknu ti, udělej to hned! (?) Říkejte to znovu. *Co jsem (to) byl řekl? (?) Petr říkal, že jeho práce je zajímavá.</i>

- 2) Předpokládali jsme, že slovesa říci (si), říkat (si), říkávat (si), mluvit, hovořit, povědět, povídat (si), oznámit, informovat (se) a konstatovat budou studenty češtiny jako cizího jazyka používána i k vyjádření významů, které na rozdíl od svých běžných anglických překládových ekvivalentů nevyjadřují. Předpokládali jsme negativní transfer těchto významů:

a) sloveso říkat pro význam tell (vyprávět)

Anglická věta	<i>He has told many stories to his children.</i>
Český ekvivalent	<i>Vyprávěl svým dětem mnoho příběhů.</i>
Výsledek transferu	<i>(?) Řekl svým dětem mnoho příběhů.</i>

b) sloveso říkat pro význam say (ukazovat)

Anglická věta	<i>The clock says half past twelve.</i>
Český ekvivalent	<i>Hodiny ukazují půl jedné.</i>
Výsledek transferu	<i>*Hodiny říkají půl jedné.</i>

c) sloveso říkat pro význam tell7 (projevit se)

Anglická věta	<i>The tiredness is beginning to tell.</i>
Český ekvivalent	<i>Únava se začíná projevovat/zacíná být vidět.</i>
Výsledek transferu	<i>*Únava začíná říkat.</i>

- 3) Předpokládali jsme, že slovesa říci (si), říkat (si), říkávat (si), mluvit, hovořit, povědět, povídat (si), oznámit, informovat (se) a konstatovat nebudou studenty češtiny jako cizího jazyka používána k vyjádření těch svých významů, které jejich běžné anglické překladové ekvivalenty nevyjadřují. Předpokládali jsme negativní transfer u těchto významů:

a) sloveso povídat ve významu povídat6 (souhlasit)

Anglická věta	<i>You can say that again!</i>
Český ekvivalent	<i>To mi povídej!</i>
Výsledek transferu	<i>*Můžeš mi to říci ještě jednou!</i>

b) sloveso mluvit ve významu mluvit6 (propůjčit hlas)

Anglická věta	<i>"I will speak Shrek's part myself," said the director.</i>
Český ekvivalent	<i>„Šreka budu mluvit sám," řekl režisér.</i>
Výsledek transferu	<i>(?) „Šrekovu roli budu mluvit sám," řekl režisér.</i>

c) sloveso říkat ve významu říkat2 (nazývat)

Anglická věta	<i>She calls her dog Pedro.</i>
Český ekvivalent	<i>Říká svému psovi Pedro.</i>
Výsledek transferu	<i>*Volá svého psa Pedro</i>

- 4) Předpokládali jsme, že při produkci výpovědi se slovesy říci (si), říkat (si), říkávat (si), mluvit, hovořit, povědět, povídat (si), oznámit, informovat (se) a konstatovat bude u studentů češtiny jako cizího jazyka docházet k transferu obvyklé jazykové realizace participantů. Předpokládali jsme negativní transfer těchto jazykových jevů:

a) realizace participantu v roli komunikačního kódu formou Sak u sloves mluvit/hovořit

Anglická věta	<i>He can speak three languages fluently. Do you think he speaks English?</i>
Český ekvivalent	<i>Mluví/hovoří plyně třemi jazyky. Myslíš, že mluví/hovoří anglicky?</i>
Výsledek transferu	<i>*Mluví/hovoří plyně tři jazyky. *Myslíš, že mluví/hovoří angličtinu?</i>

b) realizace participantu v roli projevu formou INF u slovesa říci

Anglická věta	<i>Lucy told Paul to go home.</i>
Český ekvivalent	<i>Lucy řekla Paulovi, aby šel domů.</i>
Výsledek transferu	<i>*Lucy řekla Paulovi jít domů.</i>

c) realizace participantu v roli tématu formou Sak u sloves mluvit/povídat si

Anglická věta	<i>They can talk golf for hours.</i>
Český ekvivalent	<i>Dokážou mluvit/si povídat o golfu (celé) hodiny.</i>
Výsledek transferu	<i>*Dokážou mluvit/si povídat golf (celé) hodiny.</i>

- d) realizace kvantitativního označení participantu v roli projevu formou Sak u sloves *mluvit/povídat si*

Anglická věta	<i>He spoke a few words.</i>
Český ekvivalent	<i>Rekl pár slov.</i>
Výsledek transferu	<i>*Mluvil/hovořil pár slov</i>

- e) nulová realizace participantu v roli adresáta u slovesa *mluvit*

Anglická věta	<i>Our relationship's got worse recently. We don't even talk.</i>
Český ekvivalent	<i>Naše vztahy se v poslední době zhoršily. Už spolu ani nemluvíme.</i>
Výsledek transferu	<i>Naše vztahy se v poslední době zhoršily. *Už (-) ani nemluvíme.</i>

- f) nulová realizace participantu v roli projevu u slovesa *řici*

Anglická věta	<i>"Which is better?" "I can't tell."</i>
Český ekvivalent	<i>„Který/á/é je lepší?“ „To nedokážu/nemůžu říct.“</i>
Výsledek transferu	<i>„Který/á/é je lepší?“ * „(-) nedokážu/nemůžu říct.“</i>

- g) užití adverbia k vyjádření participantu v roli projevu u slovesa *řici*

Anglická věta	<i>He didn't say so.</i>
Český ekvivalent	<i>To neřekl.</i>
Výsledek transferu	<i>*Neřekl tak.</i>

- h) užití formy v+Slok k vyjádření komunikačního kódu u sloves *mluvit a hovořit*

Anglická věta	<i>They usually spoke in German.</i>
Český ekvivalent	<i>Obvykle mluvili/hovořili německy.</i>
Výsledek transferu	<i>*Obvykle mluvili/hovořili v němčině.</i>

- i) užití formy k+Sdat k vyjádření participantu v roli adresáta u slovesa *řici*

Anglická věta	<i>There's something I wanted to say to you.</i>
Český ekvivalent	<i>Chtl jsem ti něco říct.</i>
Výsledek transferu	<i>*Je tu něco, co jsem chtěl říct k tobě.</i>

- 5) Předpokládali jsme, že při produkci výpovědi se slovesy *řici (si), říkat (si), říkávat (si), mluvit, hovořit, povědět, povídat (si), oznámit, informovat (se) a konstatovat* bude u studentů češtiny jako cizího jazyka docházet k transferu sémantických vlastností předložek. Předpokládali jsme negativní transfer těchto jazykových jevů:

- a) užití předložky *o* pro vyjádření participantu v roli tématu, kterému byl věnován jen malý prostor, u sloves *mluvit/hovořit*

Anglická věta	<i>He spoke of it twice.</i>
Český ekvivalent	<i>Dvakrát se o tom zmínil.</i>
Výsledek transferu	<i>*Mluvil o tom dvakrát.</i>

- b) užití předložky *pro* k vyjádření participantu v roli adresanta u slovesa *mluvit* ve významu *mluvit4* (být mluvčím někoho)

Anglická věta	<i>Speak for yourself?</i>
Český ekvivalent	<i>Mluv/hovoř za sebe!</i>
Výsledek transferu	<i>*Mluv/hovoř pro sebe!</i>

- c) užití předložky *k* pro vyjádření participantu v roli adresáta u sloves *mluvit/povídat (si)* ve významu jazykové produkce, která není charakteristická rozsahem ani formálností

Anglická věta	<i>Listen to me while I speak to you.</i>
Český ekvivalent	<i>Poslouchej mě, když s tebou/na tebe mluvím.</i>
Výsledek transferu	<i>(?)Poslouchej mě, když k tobě mluvím.</i>

- d) užití předložky *k* pro vyjádření adresáta u sloves *mluvit/povídat si* ve významu jazykové interakce

Anglická věta	<i>Richard was talking to his friends.</i>
Český ekvivalent	<i>Richard mluvil/si povídal s přáteli.</i>
Výsledek transferu	<i>*Richard mluvil/si povídal k přátelům.</i>

- 6) Předpokládali jsme, že při produkci výpovědi se slovesy *říci (si)*, *říkat (si)*, *říkávat (si)*, *mluvit*, *hovořit*, *povědět*, *povídat (si)*, *oznámit*, *informovat (se)* a *konstatovat* bude u studentů češtiny jako cizího jazyka docházet k chybám v pasivních konstrukcích. Předpokládali jsme negativní transfer těchto jazykových jevů:

- a) přesun participantu v roli tématu do pozice subjektu u slovesa *říci*

Anglická věta	<i>He is said to write poetry.</i>
Český ekvivalent	<i>Říká se o něm, že píše poezii.</i>
Výsledek transferu	<i>*On je říkán, že píše poezii.</i>

- b) přesun participantu v roli adresáta do pozice subjektu u slovesa *říci*

Anglická věta	<i>John was told to go home.</i>
Český ekvivalent	<i>Řekli Johnovi/Johnovi bylo řečeno, aby šel domů.</i>
Výsledek transferu	<i>*John byl řečen, aby šel domů.</i>

- c) opisné pasivum u sloves *mluvit/hovořit*

Anglická věta	<i>English is spoken all over the world.</i>
Český ekvivalent	<i>Anglicky se mluví/hovoří po celém světě.</i>
Výsledek transferu	<i>*Anglicky je mluveno/hovořeno po celém světě.</i>

- 7) Předpokládali jsme, že při produkci výpovědi se slovesy *říci (si)*, *říkat (si)*, *říkávat (si)*, *mluvit*, *hovořit*, *povědět*, *povídat (si)*, *oznámit*, *informovat (se)* a *konstatovat* bude u studentů češtiny jako cizího jazyka docházet k transferu sémantické povahy participantů. Předpokládali jsme negativní transfer tohoto jazykového jevu:

- a) přisouzení role adresanta typu textu u slovesa *říkat*

Anglická věta	<i>The newspaper says it started yesterday.</i>
Český ekvivalent	<i>V novinách se píše, že to začalo včera.</i>
Výsledek transferu	<i>*Noviny říkají, že to začalo včera.</i>

VII

Výzkumná sonda, kterou jsme se k ověření předikovaného negativního jazykového transferu rozhodli využít, měla podobu nestandardizovaného dotazníku kombinovaného s překladovým cvičením. V dotazníku jsme respondenty, studenty češtiny jako cizího jazyka, požádali, aby uvedli následující údaje o svých jazykových dovednostech:

- jaká je úroveň jejich dovedností v českém jazyce,
- jaká je úroveň jejich dovedností v anglickém jazyce,
- jaké další jazyky ovládají a jak dobře.

Dále jsme respondentům předložili překladové cvičení s úkoly, které reprezentovaly jazykové jevy, jejichž transfer jsme se touto metodou snažili ověřit.

Získali jsme vyplněná cvičení celkem od 179 respondentů, které jsme rozdělili do následujících tří skupin:

- A) rodilí mluvčí angličtiny,
- B) rodilí mluvčí neindoevropských jazyků a
- C) rodilí mluvčí indoevropských jazyků.

V první oblasti, tedy transferu obecných syntaktických charakteristik angličtiny, přinesla sonda následující výsledky:

- a) U skupiny A se negativní jazykový transfer jednoznačně potvrdil v případě časové souslednosti a dále také v případě tvorby analytických predikátů, redundantního obsazování levé valence a v tendenci k vyjadřování plnovýznamového slovesa po slovese *umět*. Nepotvrdil se naopak předpoklad, že tito mluvčí budou elidovat spojku u vět obsahových. Vyjadřování vidu se ukázalo jako obtížné, avšak negativní transfer se projevil pouze v případě vyjadřování iterativnosti.
- b) U skupiny B se negativní jazykový transfer jednoznačně potvrdil v případě tvorby analytických predikátů a dále také v tendenci k vyjadřování plnovýznamového slovesa po slovese *umět*. Ostatní jevy transfer ve větší míře nepůsobily.
- c) U skupiny C se negativní jazykový transfer jednoznačně potvrdil v případě časové souslednosti a dále také v případě tvorby analytických predikátů a v tendenci k vyjadřování plnovýznamového slovesa po slovese *umět*. Ostatní jevy transfer ve větší míře nepůsobily.

Ve druhé oblasti, tedy transferu slovesných významů, přinesla sonda následující výsledky:

- a) U skupiny A se negativní jazykový transfer výrazněji neprojevil, a pokud ano, potom pouze v případě přenosu významu v rámci oblasti interpersonální komunikace. Přenos nekomunikačních významů anglických verb dicendi na česká slovesa interpersonální komunikace se nepotvrdil.
- b) U skupin B a C se negativní jazykový transfer potvrdil, zejména v případě slovesa *say* ve významu odpovídajícím českému slovesu *ukazovat*, tedy významu mimo oblast interpersonální komunikace.

Ve třetí oblasti, tedy omezení počtu slovesných významů, přinesla sonda následující výsledky:

- a) U skupiny A se tendence využívat jazykový transfer potvrdila, avšak ne vždy je jeho výsledkem defektní česká věta.
- b) U skupin B a C nelze výzkum jednoznačně zhodnotit. Z řešení překladových úkolů nebylo totiž zcela jasné, zda správně porozuměli anglickým větám.

Ve čtvrté oblasti, tedy transferu obvyklé jazykové realizace participantů, přinesla sonda následující výsledky:

- a) U skupiny A se negativní jazykový transfer u této skupiny jevů jednoznačně potvrdil. Výjimkou bylo vyjadřování projevu infinitivem, které se téměř neobjevovalo.
- b) U skupiny B se transfer projevil již méně výrazně a byl často nepřímý. Respondenti si většinou byli vědomi, že anglickou formu nemohou převést mechanicky, avšak při hledání vhodného českého ekvivalentu se dopouštěli chyb pramenících z dalších odlišností v gramatickém systému češtiny a angličtiny.
- c) U skupiny C se negativní transfer objevoval nejméně, problémem byly pouze odlišnosti ve vyjadřování jazykového kódu a obligatornosti slovesných doplňení.

V páté oblasti, tedy transferu sémantiky předložek, přinesla sonda následující výsledky:

- a) U skupiny A se negativní jazykový transfer jednoznačně potvrdil ve všech případech.
- b) U skupin B a C se projevil také, s výjimkou převodu anglické předložky *to* na českou předložku *k*.
- c) U méně obvyklých předložkových vazeb se projevoval zejména přímý transfer, naopak u vazeb základních častěji transfer nepřímý (bylo tomu tak u všech skupin respondentů).

V šesté oblasti, tedy v případě chyb v pasivních konstrukcích, přinesla sonda následující výsledek:

- a) Negativní jazykový transfer se potvrdil zejména u skupiny A, méně potom u skupiny B. Měl většinou nepřímou povahu – respondenti nahrazovali opisnou formu pasiva formou reflexivní, ovšem tam, kde ani reflexivní forma není v češtině na místě.

V šesté oblasti, tedy transferu sémantické povahy participantů, přinesla sonda následující výsledek:

- a) Transfer se sice prokázal (a to u všech skupin respondentů), avšak z jediného jevu nelze spolehlivě usuzovat, zda negativní transfer sémantické povahy participantů v tomto případě potvrzuje obecnou tendenci.

VIII

Analýzy v lingvistické části práce nám umožnily odpovědět na otázku, zda a do jaké míry lze odvozovat sémantické vlastnosti sloves od jejich vlastností gramatických, zejména syntaktických; tedy naplnit třetí, závěrečný cíl lingvistické části práce.

V práci jsme popsali:

- a) rozdílnost obrazů reality, které zakládají slovesa *řici (si)*, *řikat (si)* a *řikávat (si)*, přičemž jsme vycházeli mj. z jejich odlišnosti v hodnotě kategorie vidu;
- b) rozdílnost obrazů reality, které zakládají slovesa *mluvit* a *hovořit*, přičemž jsme vycházeli mj. z odlišnosti v obvyklé obsazenosti jejich valenčních pozic;
- c) rozdílnost obrazů reality, které zakládají slovesa *povědět* a *povídat (si)*, přičemž jsme vycházeli mj. z odlišnosti v obvyklé jazykové realizaci jejich valenčních pozic;
- d) rozdílnost obrazů reality, které zakládají slovesa *oznámit*, *informovat (se)* a *konstatovat*, přičemž jsme vycházeli mj. z odlišnosti syntaktických struktur, které tato slovesa zakládají.

Jelikož jsme ve všech výše uvedených případech postupovali od gramatických (ve třech případech syntaktických) vlastností sloves k jejich vlastnostem sémantickým, můžeme tvrdit, že odvozovat významové rysy sloves od jejich gramatických (zvl. syntaktických) vlastností je možné. V případě, že je naším cílem zjištění rozdílů mezi slovesy významově blízkými, může tato strategie přinést cenné poznatky.

Závěry výzkumné sondy nám umožnily kladně odpovědět na otázku, zda rozdíly v konceptualizaci mimojazykové reality u rodilých mluvčích češtiny a angličtiny, které se manifestují v rozdílné sémantice a rozdílných syntaktických vlastnostech českých a anglických lexémů, způsobují v případě, že nerodilí mluvčí češtiny jako cizího jazyka jsou zároveň mluvčími angličtiny, negativní jazykový transfer. V případě rozdílů v sémantice sloves se však tendence k negativnímu transferu projevila méně výrazně než v případě rozdílů v jejich syntaktických vlastnostech.

Zároveň nám závěry výzkumné sondy umožnily formulovat doporučení pro tvůrce výukových materiálů pro studenty češtiny jako cizího jazyka. Pokud tyto tvůrce zpracovávají oblast sloves interpersonální komunikace a zaměřují se na cílovou skupinu anglicky mluvících studentů, měli by se soustředit především na:

- a) rozdíly v obvyklé jazykové realizaci slovesných participantů,
- b) rozdíly v sémantických kvalitách předložek,
- c) problematiku časové souslednosti ve větách obsahových.

Literatura (výběrově)

- Austin, J. L. (2000): *Jak udělat něco slovy*. Praha: Filosofia.
- Corder, S. P. (1979): *Introducing Applied Linguistics*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Cvejnová, J. a kol. (2001): *Prahová úroveň – Čeština jako cizí jazyk*. Strasbourg: Council of Europe.
- Cadská, M a kol. (2005): *Ceština jako cizí jazyk Úroveň A2*. Praha: Tauris.
- Daněk, J. (2002): *Česká slovesa komunikace* (rigorózní práce). Praha: UK PedF.
- Daneš, F. (1985): *Věta a text*. Praha: Academia.
- Daneš, F. – Grepl, M. - Hlavsa, Z. a kol. (1987): *Mluvnice češtiny 3. Skladba*. Praha: Academia.
- Daneš, F. – Hlavsa, Z. a kol. (1981): *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia.
- Daneš, F. – Hlavsa, Z. – Kořenský, J. a kol. (1973): *Práce o sémantické struktuře věty*. Praha: ÚJČ ČSAV.
- Dirven, R. - Goosens, L. - Putseys, Y. - Vorlat, E. (1982): *The Scene of Linguistic Action and its Perspectivization by SPEAK, TALK, SAY and TELL*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Dušková, L. a kol. (1994): *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia.
- Filipec, J. a kol. (1994): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.
- Fisiak, J. (ed.) (1988) *Papers and Studies in Contrastive Linguistics*. Poznaň: Adam Mickiewicz University, s. 5-18.
- Greenbaum, S. – Quirk, R. (1990): *A Student's Grammar of the English Language*. Harlow: Longman.
- Grepl, M. – Karlík, P. (1998): *Składba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- Hádková, M. a kol. (2005): *Ceština jako cizí jazyk. Úroveň A1*. Praha: Tauris.
- Hirschová, M. (1988): *Česká verba dicendi v performativním užití, příspěvek ke zkoumání komunikativních funkcí výpovědi*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Holub, J. a kol. (2005): *Ceština jako cizí jazyk. Úroveň B2*. Praha: Tauris.

- Hrdlička, M. (2002): *Cizí jazyk čeština*. Praha: ISV.
- Jakobson, R. (1960): *Linguistics and Poetics*. In Sebeok, T. (ed.) *Style in language*. London: MIT, s. 350-377.
- Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.) (2002): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN.
- Kolářová, I. (1997): *Vliv komunikace na významové posuny některých sloves*. Ústí nad Labem: UJEP.
- Steele, J. (ed.) (1990): *Meaning-Text Theory: Linguistics, Lexicography, and Implications*. Ottawa: University of Ottawa, s. 365-375.
- Leech, G. (1981): *Semantics. The study of meaning*. Middlesex: Marmondsworth.
- McCarthy, M. (2001): *Issues in Applied Linguistics*. Cambridge: CUP.
- Müllerová, O. – Hoffmannová, J. (1994): *Kapitoly o dialogu*. Praha: Pansofia.
- Panevová, J. (1980): *Formy a funkce ve stavbě české věty*. Praha: Academia.
- Poldauf, I. (1968): *Čeština jazyk cizí*. Praha: SPN.
- Rybář, J. – Kvasnička, V. – Farkaš, I. (eds.) (2005): *Jazyk a kognícia*. Bratislava: Kalligram.
- Šmilauer, V. (1966): *Novočeská skladba*. Praha: SPN.
- Šoltys, O. (1983): *Verba dicendi a metajazyková informace*. Praha: ÚJČ ČSAV.
- Trávníček, F. (1951): *Mluvnice spisovné češtiny II*. Praha: Slovanské nakladatelství.
- Wierzbicka, A. (1985): *Lexicography and Conceptual Analysis*. Ann Arbor: Karoma.
- Zalevskaja, A. (1999): *Vvedenije v psicholingvistiku*. Moskva: Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet.

OPRAVA:

Společný evropský referenční rámec pro jazyky: Učení, vyučování a hodnocení. (SERR) Olomouc: Univerzita Palackého, 2001.